

VOLT EGY FARMOM (DÉL-)AFRIKÁBAN

A FÖLDKÉRDÉS TÖRTÉNELMI HÁTTERE ÉS JELENTŐSÉGE A MAI DÉL-AFRIKÁBAN

BÚR GÁBOR

Európában és Észak-Amerikában megszokott, hogy a politikusok manapság is úgy beszélnek a mezőgazdaságról, mint döntő jelentőségű ágazatról, akkor is, ha a szektor az adott ország nemzeti össztermékének csupán csekély hányadát, 1-5 százalékát termeli. Figyelembe véve az egyéb hatásokat is, mint a vidék népességmegtartó-képessége, környezetvédelem, stb. elmondható, hogy a politika szereplői elsősorban a megszerezhető szavazatokra ácsingózva értékeli túl a mezőgazdaság, a földdel, különösen a termőfölddel kapcsolatos ügyeket. A földkérdés a dél-afrikai politikában is fókuszban van, ám az ország múltját és sajátos mai helyzetét figyelembe véve, ott szó sem lehet semmiféle túlértékelésről. A hivatalos statisztika szerint a Dél-Afrikai Köztársaság GDP-jéhez a mezőgazdaság mindössze 3 százalékkal járul hozzá, a foglalkoztatottak 7 százalékát alkalmazva. A teljes mezőgazdasági értéklánc a nemzeti össztermék közel egy nyolcadát adja (Tibane, Honwane, 2015: 32). Ebből a szempontból Dél-Afrika nem lóg ki a feltörekvő gazdaságok sorából. Van azonban egy, csak erre az országra jellemző történelmi sajátosság, területének bőrszín szerinti felosztása. A múltban a fekete többségnek nagyon kevés, a fehér kisebbségnek pedig nagyon sok jutott ebből a jóból. Ez az ország jelenére és jövőjére is nagy befolyással van. Egy 2010-es reprezentatív felmérés szerint a dél-afrikai fekete népesség¹ úgy gondolja, hogy a legtöbb földet a múltban a fehér telepesek jogtalanul sajátították ki maguknak, s ezért nincs joguk ma ezt a tulajdont megtartani.² A fehér népességen belül mindössze 8 százalék osztotta ezt a nézetet. Az ország eddigi, példásan békés átmenetét is beárnyékolhatja, hogy a fekete népesség kétharmada gondolja úgy, hogy a földet vissza kell adni a feketéknek, tekintet nélkül arra, milyen következményekkel járna ez a jelenlegi tulajdonosok számára, s milyen következményei lennének az ország politikai stabilitására.³ A fehér népesség 91 százaléka nem ért egyet ezzel a vélekedéssel (Atuahene, 2011: 956). Nincsen talán semmilyen más kérdés, ami a bőrszín mentén hasonlóan megosztaná Dél-Afrika társadalmát.

Nehéz örökség

Az apartheid egyik máig élő öröksége a földtulajdon rendkívül egyenlőtlen elosztása, hiszen egykor kényszerrel fosztottak meg egyéneket és közösségeket nem csupán a megélhetésüket biztosító termőterületektől, de lakóhelyüktől is. A kérdés jelentőségét mutatja, hogy 2009-től Dél-Afrika történelmében először önálló

Vidékfejlesztési és Földreform Minisztérium (Department of Rural Development and Land Reform) hivatott kezelni ezt a kérdést. Ám bármiféle visszaszármaztatás fokozatosságot és roppant elővigyázatosságot követel a mindenkori kormányoktól, ha az ország el akarja kerülni néhány szomszédja, mindenekelőtt Zimbabwe mélyrepülését. Ott ugyanis a kisajátítások egy szűk, a politikával szorosan összefonódott kliensréteg érdekében történtek, s ez a parazita társaság gondoskodott az élelmi-szer-termelés válságba taszításáról. A regionális és kontinentális, sőt a BRICS révén immár világpolitikai tényezőnek számító Dél-Afrikai Köztársaság esetében nem mindegy, milyen utat választ az ország.

A Holland Kelet-Indiai Társaság 1652-ben vetette meg a lábát a Jöreménység foknál, létrehozva első telepét, amelyből a mai Fokváros kinőtt. A társaság célja nem klasszikus európai telepes gyarmat létrehozása volt, csupán a Keletre vezető úton kívántak ellátóbázist működtetni. A kezdeti telepítések ezt a korlátozott célt szolgálták, az őslakosoktól nem kívántak észak-amerikai vagy ausztrál mintára minden földet elvenni, inkább a velük való kereskedés volt a cél. Az itt élő koi-koi („igazi emberek”, khoikhoi, ma már nem használatosan hottentotta) népek azonban állattartók, s nem földművelők voltak. Emiatt az Európából érkezettek hamar ráéreztek a zöldség-, gyümölcs-, búza- és bortermelésben rejlő lehetőségekre. Kezdetben a hajók ellátását biztosították, később egyre jelentősebb termelésükből komoly kivitel is adódott. Az 1806-tól immár brit gyarmat bevételeinek java része ebből, valamint az időközben ugyancsak felfutott gyapjútermelésből származott. Ennek azonban ára volt. A koiszán (koi-koi és szán) és később a bantu nyelvű népek földjeit sorra kebelezték be a holland származású búr, illetve a jóval kisebb létszámú brit telepesek. A búrok mitológiája szerint ők szabad, lakatlan területeket vettek birtokba, amelyeket egyik kezükben puskával, a másikban a Bibliával civilizáltak. Lényegében minden általuk elfoglalt terület „fehér föld” lett, ahonnan az ott élő afrikaiakat vagy elűzték, vagy bérlőként, napszámosként túrték csak meg. A mohó foglalások nem minden esetben találtak az anyaország elképzeléseivel. London és a helyi gyarmati adminisztráció bizonyos védelmet kívánt biztosítani a szövevényes viszonyokban vele gyakorta szövetséget kötő afrikai klánoknak, „törzsi” csoportoknak. 1836-ban Sir Harry Smith, Fok-gyarmat kormányzója a keleti végeken, a Nagy Kei folyón (Groot-Keirivier) túl létrehozta a „bennszülöttek” számára az első rezervátumot olyan földön, amelyet a fehér telepesek is a magukénak tekintettek. Ekkortól datálódik a telepesek és az anyaország látens konfliktusa, melyben az előbbiek földszerző mohóságát az utóbbi általában, de nem mindig, igyekezett kordában tartani. Ekkor zajlott a búrok nagy kirajzása (The Great Trek – Die Groot Trek), ami alapjaiban átrajzolta a teljes dél-afrikai szubkontinens hatalmi, s ezzel együtt birtokviszonyait is. Számos búr köztársaság jött létre, amelyek a földrablás – legtöbbször azért írásba foglalt szerződésekkel is alátámasztott – erőszakos, és London által nem befolyásolt módját gyakorolták. A szomszédos Natal gyarmaton 1849-ben jött létre az első „bennszülött” rezervátum. Itt jóval kevesebb fehér telepes élt, mint Fokföldön, kisebb nyomás nehezedett a földre, így 1852-re az itteni rezervátumok területe már meghaladta a 2 millió hektárt (Daniels, 1989: 332).

A „fehér föld” politika a dél-afrikai gyémánt, majd aranymezők felfedezésével valójában értelmét veszítette, hiszen a bányákban, majd az azok ellátására kiépülő ipari létesítményekben szükség volt a fekete munkaerőre, de a messziről összefutott bányászok élelmezése a farmokon is sokkal több munkáskezet igényelt. A gyémánt-kitermelést monopolizáló Cecil Rhodes Fokföld miniszterelnökeként (1890–95) adót vetett ki a rezervátumokban élőkre, hogy így kényszerítse őket a sokszor nagyon távoli munkavállalásra. Viszonylag nagy számban érkeztek a fehérek által birtokolt földekre akár a régió túlról is afrikaiak, hogy például a hagyományos menyasszonyváltásra (lobola) valót megkeressék. Ez a folyamat a fehér társadalom alján elhelyezkedőket, főként a búr farmereket, napszámosokat ijesztette meg, hiszen maguk is fizikai munkából éltek, s az olcsóbb munkaerő beáramlása addig élvezett viszonylagos jólétüket veszélyeztette. Nem tetszett nekik az angol gyarmati adminisztráció „színvak” politikája sem, amely vagyoni és műveltségi cenzushoz, s nem a bőr színéhez kötötte a politikai és egyéb jogok gyakorlását. Részben ez a konfliktus vezetett az angol-búr háborúhoz (1899–1902). A háborút birodalmuk roppant erőforrásait mozgósítva a britek nyerték, ám a békekötés után számos kompromisszumot kötöttek az afrikai közösség rovására. A földkérdés „rendezése” volt az egyik legfontosabb eleme a búrok és britek megbékélésének. 1913. június 16-án a Dél-Afrikai Unió parlamentje elfogadta a 27-es számú „bennszülött” földtörvényt (The Natives’ Land Act).⁴ Ez volt az első törvény, amely az egész országra kiterjedően szabályozta az afrikaiak (a törvény fogalmazása szerint a „bennszülöttek és más személyek” – Natives and other Persons) földvásárlását és bérlését.

Act No. 27
of 1913.

[Date of commencement—
19th June, 1913.*

Act 18/1936.

ACT

To make further provision as to the purchase and leasing of land by Natives and other Persons in the several parts of the Union and for other purposes in connection with the ownership and occupation of Land by Natives and other Persons.

(1932) IV PD 241

(Assented to 16th June, 1913).

(Signed by the Governor-General in English).

BE IT ENACTED by the King's Most Excellent Majesty, the Senate and the House of Assembly of the Union of South Africa, as follows :—

* The Act was first published in *Gazette Extraordinary* No. 380 of the 19th June, 1913.

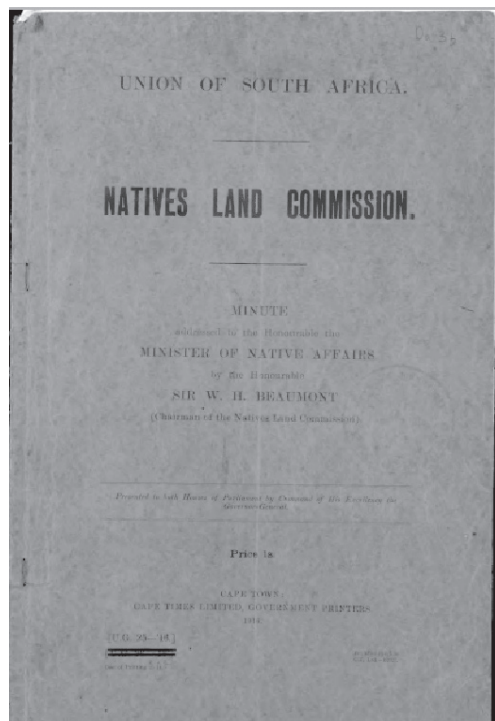
Papíron ez a törvény a „bennszülöttek”, vagy az akkori szóhasználatban ugyancsak elterjedt „kafferek” védelmét volt hivatott szolgálni, hiszen megakadályozta, hogy a fehérek további területeket vegyenek el tőlük.⁵ A valóság azonban más volt. Amellett, hogy ez volt a szegregáció egyik alappillére, az egyik „ősbűn” a dél-afrikai történelemben, és egyben az 1948-tól bevezetett apartheid rendszer megágyazója, a törvény szentesítette a korábbi idők földrablásait is. A négy millió afrikai az ország területének alig egytizedére maradt jogosult, míg az egymillió európai származású népesség minden más egyéb földre. Legalább egymillió afrikai élt és dolgozott ekkor a fehérek földjein, az ő létalapjuk került veszélybe, még akkor is, ha megtűrte őket a föld tulajdonosa, vagy birtokától távol élven nem is tudott az ott élőkéről. A „törzsi” földeket leszámítva az afrikaiak az összes földnek mindössze két százalékának voltak jogi értelemben is tulajdonosai. A földtörvény célja az volt, hogy a földforgalom és tulajdon kizárólag a fehérek kezében összpontosuljon (Youé, 2002: 567). A törvény folyamánként 1913 augusztusában létrehozták a „Bennszülött földek bizottságát” (The Native Land Commission), amelyet elnökéről, William Henry Beaumontól, a dél-afrikai legfelsőbb bíróság tagjáról gyakorta Beaumont bizottságnak neveztek. Ez a bizottság javaslatot tett a „fehér” és „bennszülött” földek geodéziai elhatárolására. Jellemző, hogy e javaslatoknál az egyes tartományok – Fokföld kivételével – rendre kevesebb földet biztosítottak az afrikaiak számára. A lakóövezetek mezőgazdasági területek birtokviszonyait volt hivatva tisztázni az 1936-os újabb földtörvény (18. sz. törvény/1936, Natives Trust and Land Act), amely a „bennszülött” részt a teljes ország-területből a Beaumont bizottság javaslatára 13,6 százalékra szándékozott növelni. (Ekkor az ország népességének több mint 60 százalékát adták az afrikaiak.) A cél elérésének érdekében a dél-afrikai állam tetemes földvásárlásokba kezdett, ám a kitűzött célt egészen az apartheid bukásáig nem sikerült teljesíteni.

A Nemzeti Párt 1948-as hatalomra kerülése után futószalagon születtek a szegregációs és faji törvények. A földkérdés végleges rendezését volt hivatva biztosítani az 1951-es 52. számú törvény (Prevention of Illegal Squatting Act), amely az illegális földfoglalásokat célozta felszámolni, úgy, hogy a fehér farmerek és a helyi hatóságok külön engedélye hiányában kitelepített akár több generáció óta helyben lakó családokat is. A feketék által lakott és művelt területeket az átlagosnál jobban sújtotta a szárazság, s főként a talajerózió. Ennek oka természetesen a maradékelven működő területkijelölés volt, a hatalom ugyanakkor az afrikaiak nyakába próbálta varrni a problémát, mondván az elmaradott művelési és legeltetési módszereik okozzák a bajt. Hendrik Verwoerd, a későbbi dél-afrikai miniszterelnök még mint a „bantu ügyek minisztere” (ezt a

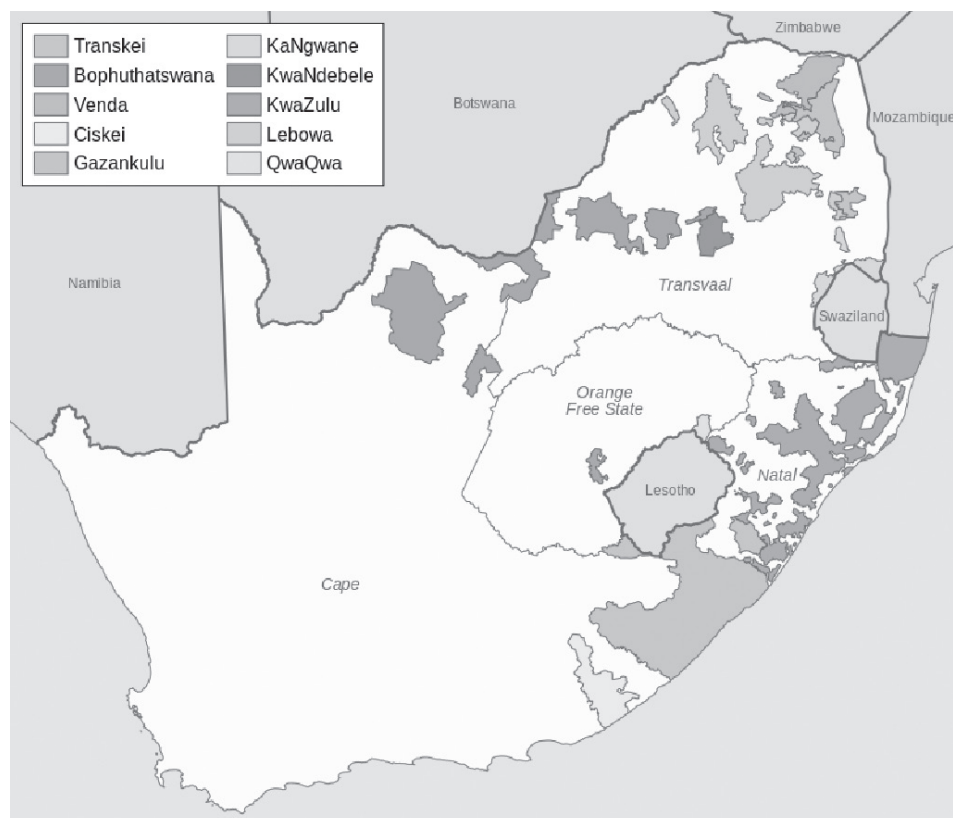
■ **„Amellett, hogy ez volt a szegregáció egyik alappillére, az egyik „ősbűn” a dél-afrikai történelemben, és egyben az 1948-tól bevezetett apartheid rendszer megágyazója, a törvény szentesítette a korábbi idők földrablásait is.”**

„beszédés” posztot 1950 és 1958 között töltötte be) egyértelműen megfogalmazta a hatalom elképzeléseit a rezervátumokkal kapcsolatosan: „Az egyik legfontosabb eleme a bantu területek fejlesztésével kapcsolatos tervezésnek egy valódi farmer osztály megteremtése, de ez az elv nem kerülhet összeütközésbe egy másik, ezzel egyenlő fontosságú elvvel, a törzsi egység fenntartásával” (Delius, Schirmer, 2000: 730). Ez a gyakorlatban nem jelentett mást, mint az afrikai magánszemélyek kezében lévő földtulajdon telekkönyvezésének ellehetetlenítését. A hatalomnak sokkal kényelmesebb volt a kollektív, azaz „törzsi” területek jóval képlékenyebb viszonyait konzerválni.

Dél-Afrika a két világháború, és a rendkívüli nyersanyag-gazdagság következtében az importhelyettesítő iparosodás útjára lépett. Ez a folyamat alapjaiban rendezte át az egész társadalmat. Akkorra szükség volt a fehéreknek fenntartott területeken a fekete munkaerőre, hogy a második világháború alatt a kemény szegregációt képviselő kormányzat megengedte, hogy az afrikaiak harminc éves időtartamra házhelyet béreljenek maguknak a fehér városok közvetlen közelében. Olyan gyorsan növekedett az ilyen települések, a townshipek lakossága, hogy a faji elkülönítést ideológiává és mindennapi gyakorlattá tévő apartheid rezsim szembesülni kényszerült azzal a ténnyel, hogy immár a rezervátumok lakosainak száma alulmúlta a fehéreknek fenntartott területeken élő afrikaiakét. Az 1960-as évektől a hivatalos dél-afrikai politika át is keresztelte a rezervátumokat „bantusztánoknak”, ill. „homeland”-eknek, azaz „bantu otthonoknak”.⁶ A tényeken, a földek kirívóan igazságtalan elosztásán azonban ez semmit sem változtatott, bár a kormány még az 1970-es években is vásárolt területeket, hogy a gyakran tucatnyi, egymással össze nem függő „pöttyökből” álló bantusztánokat területileg konszolidálja. Összességében tíz bantusztánt hoztak létre, noha az országban csak kilenc nyelvi-etnikai közösség (rossz és pejoratív, ám hivatalos szóhasználattal: törzs) élt. A zulusok mellett a második legnépesebb csoportot alkotó kosza nép területét ugyanis kettészelte egy fehér korridor, fontos úttal, vasúttal, jelentős kikötővel és fehér városokkal. Mivel ezt nem akarták feláldozni, a hatóságok nemes egyszerűséggel két kosza bantusztánt, azaz két „önrendelkezéses bírót”, később „független” államot kreáltak, Trankei-t és Ciskei-t.⁷

Az elvándorlás ellenére is gyors népességnövekedés a bantusztánokat képtelenné tették arra, hogy akár csak saját népességüket is eltartsák. Az apartheid rendszer viszont minden afrikait valamely bantusztán lakójának tekintett, azokat is, akiknek szülei, vagy nagyszülei származtak onnan. A modernizálódó hagyományos társadalmak velejárója a detribalizáció, a vérségi kapcsolatok helyett a területi, hivatásbeli, s egyéb kulturális- és érték-közösségeken alapuló kapcsolatok dominánssá válása. Nem volt ez másképpen Dél-Afrikában sem. Az apartheid rendszer azonban vissza akarta fordítani a történelem kerekét, s egy sajátságos retribalizációs folyamatot erőltetett az afrikai társadalomra. Így próbálták meg a fekete többségtől megszabadulni. 1973-ban Connie Mulder, az uralkodó Nemzeti Párt parlamenti képviselője kijelentette: „Az apartheid logikus végkifejlete az, hogy nem lesznek fekete dél-afrikaiak” (Wotshela, 2004: 318). Folytatódott a „relokáció”, a szegregációs törvények szerint nem megfelelő helyen lakó „felesleges” afrikaiak (surplus people) kényszerrel történő átköltöztetése is. Ez a kicsinyesség azonban megbosszulta magát, a javak, mindenekelőtt a földek elosztása olyan kirívóan egyenlőtlen volt, hogy sem a fekete közösség, sem a félvérek, sem az indiaiak nem váltak partnerré a rendszer működtetésében, s ez hosszú távon fatális következményekkel járt a fehér uralomra.

A folyamatos kisajátítások, s a területi konszolidáció eredményeként az 1980-as évek végére Dél-Afrika 122 millió hektárnyi területéből a fehérek (4,5 millió fő) birtokoltak 81,2 százalékot. Több mint 22 millió afrikainak a terület 12,8 százaléka jutott. A „fehér” földek egy részét félvérek (fokföldi színesek – Cape Coloreds), illetve ázsiaiak (indiaiak) tulajdonolták, az ország összterületének összesen 2,4 százalékát. További 3,6 százalék volt az afrikaiak törvény által el nem ismert, illegális földbirtoka a fehér területeken. Így összességében a fehérek a teljes dél-afrikai terület 84,6 százalékának birtokában voltak (Daniels, 1989: 332). Ezek az arányok még akkor is rendkívül igazságtalanok és fenntarthatatlanok voltak, ha figyelembe vesszük azt a ténytet, hogy a Dél-Afrikai Köztársaság területének 55-60 százaléka rendkívül száraz, gazdálkodásra nem alkalmas, így számolva az afrikaiak számára fenntartott területek az elegendő csapadékkal öntözött földek közel harmadát tették ki (Jensen, Zenker, 2015: 942).

Fordulat az apartheid bukása után

Az utolsó fehér dél-afrikai elnök Frederik de Klerk 1990. február 2-án elmondott beszédében szakított saját maga és elődei apartheid politikájával. Az 1991-ben a még a fehér kisebbség által dominált fokvárosi parlamentben a képviselők elfogadták a 108-as számú törvényt (Abolition of Racially Based Land Measures Act), amely az összes korábbi faji alapon hozott földtörvény visszavonásáról rendelkezett. Az 1913-as és 1936-os földtörvények, az 1950-es fajok szerinti területi felosztásról rendelkező törvény (Groups Areas Act), a fekete közösségek „fejlesztéséről” hozott 1984-es törvény (Black Communities Development Act), valamint minden egyéb szabály és rendelkezés érvényét veszítette, amely a földbirtoklást, a lakhatást és a szabad mozgást faji alapon korlátozta.

Ezzel párhuzamosan hosszú átmeneti folyamat kezdődött a dél-afrikai rendszer-váltásért, amelynek hivatalos keretét a Konvenció a demokratikus Dél-Afrikáért (Convention for a Democratic South Africa – CODESA) adta. Ez a tárgyalás-sorozat vezetett 1994 áprilisában az „egy ember = egy szavazat” elve alapján megtartott, Dél-Afrika történetében az első igazán szabad és demokratikus választásokhoz. Már a kerekasztal-tárgyalások idején is nyilvánvaló volt, hogy a földkérdést rendezni kell, hiszen ez volt az apartheid egyik legalattomosabb, alapvető érdeksérelmek nélkül nehezen kezelhető hagyatéka. A legradikálisabb párt, a Pán-Afrikai Kongresszus (PAC) „Be a búrokkal a tengerbe!” jelszava mögött a fehérek teljes birtokfosztásának szándéka állt. Az Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC) jóval kevésbé radikális álláspontot képviselt, de ez a párt is a teljes, történelmi jóvátételt, s a javak, így a földtulajdon igazságos újraosztását propagálta. A kerekasztal-tárgyalások során szóba került az is, hogy a problémát átfogó államosítási program oldhatja meg. A választásokon a szavazatok közel kétharmadát megszerző ANC végül a fokozatosság elvét fogadta el a földkérdés rendezésének ügyében is. Ezt a jogsérelmet szenvedettek kárpótlását, majd a továbbiakban az „önkéntes eladó – önkéntes vásárló” (willing seller – willing buyer) elven alapuló igazságosabb földbirtok-struktúra létrehozását jelentette, s ezt a célkitűzést tette magáévá az ANC vezetésével felállt nemzeti nagykoalíció is.

1994-ben az addigi dél-afrikai bantusztának a történelem szemétdombjára kerültek. Ezzel azonban nem szűnt meg automatikusan az évszázadok alatt kialakult egyenlőtlen birtokmegosztás a magát immáron „szivárvány nemzetnek” aposztrofáló új Dél-Afrikában. 1994 novemberében a dél-afrikai parlament elfogadta a jogellenesen elvett földek visszaadásáról szóló törvényt (The Restitution of Land Rights Act). Az 1996-ban elfogadott új dél-afrikai alkotmány 25. paragrafusának 4/a. pontja éppen erre a törvényre alapozva mondta ki a nemzet elkötelezettségét egy átfogó földreform megvalósítására, s a természeti kincsekhez – ideértve a földet is – való egyenlő hozzáférés jogát is belevette az alaptörvénybe. Ugyanennek a paragrafusnak 7. pontja kimondta az 1913. június 19-e után, a faji alapon hozott földtörvények alkalmazása révén tulajdonuktól megfosztott egyének és közösségek kárpótlásának szükségességét (Atuahene, 2011: 956).

Háromirányú stratégia került kidolgozásra, melynek elemei a földreform, s ezen belül is a restitúció, a földek igazságosabb újraosztása és a földbérelti rendszer megreformálása voltak. A legsürgősebb kérdés az igazságtalanságok orvoslása volt. 1998. december 31-i jogvesztő határidővel adhatták be magánszemélyek és közösségek az igényeiket. 2008 márciusáig közel 75 ezer kérelmet dolgoztak fel, az összes kérelem 95 százalékát. Ezek az ügyek mintegy másfél millió embert érintettek. Az esetek kétharmadában pénzbeli kárpótlásra került sor, ennek költsége 4,9 milliárd rand volt. Kevesebb, mint 20 ezer esetben történt természetbeni kárpótlás (Atuahene, 2011: 956-957). 432.226 hektárt juttattak a kárpótoltaknak, az esetek többségében azonban ez lakóövezeti, s nem mezőgazdasági területeket jelentett. Ezáltal, valamint az egyéb állami földreform programok keretében így 1995 és 2008 között 2,1 millió hektár föld került új tulajdonoshoz, 3,3 milliárd rand értékben.⁸ A kormány a program felgyorsítását határozta el 2009-ben, azzal a célkitűzéssel, hogy a rosszemlékű 1913-as földtörvény századik évfordulójára minden ügyet lezárjon. További egy millió hektár föld juttatására került sor 2013-ig. Amennyiben a kérvényezők nem a pénzbeli kárpótlást részesítették volna előnyben, akkor a kárpótlásba bevont terület nagysága akár másfél-két millió hektárral is nagyobb lehetett volna.⁹ Ugyancsak a századik évfordulóra időzítve a kormány újrainyitotta a kárpótlást. Akik lekésték az 1998 év végi beadási határidőt, azok most korábbi félelmeiket és gátlásosságukat levetkőzve kérvényezhették ügyük rendezését. Volt alapja ennek az újrainyításnak, hiszen csupán 1960 és 1983 között a becslések szerint mintegy 3,5 millió ember erőszakos áttelepítése történt meg (Hall, 2004: 656). Történelmi kompenzációnak szánták az 1913. június 19-i kezdő dátum eltörlését is, hogy a koi-koi és szán népek, akik esetében a földrablások már sokkal korábban megtörténtek, a közösségeik számára fontos, vagy egyenesen szent helyeket visszaigényelhessék. Olyan ötlet is felmerült, hogy a kompenzációt egészen 1652-ig visszamenőleg valósítsák meg.

Az 1994 óta töretlen politikai támogatással hatalmon levő ANC célkitűzése az volt, hogy 2014-ig a fehér farmerek által birtokolt földek harmada kerüljön a korábban diszkriminált fekete lakosság tulajdonába. Az apartheid ledőlése utáni első évtizedben ebből mindössze 4 százalékot sikerült elérni. A földreform felgyorsításának érdekében 2005 júliusában a földügyeket érintő nemzeti kerekasztal összehívá-

STEPS TO FOLLOW IN THE CLAIM PROCESS

STEP 1: Reception

The staff at the reception desk will check whether you have all the correct documents and give you advice

LODGING A CLAIM IS FREE OF CHARGE

STEP 2: Capturing

The staff in the capturing section will assist you to electronically capture your claim

STEP 4: Notification

You will receive an SMS within 48 hours after lodgement confirming that we have received your claim. Your claim will be investigated and you will be notified about the progress at regular intervals, or upon your request.

STEP 3: Confirmation

You will receive a letter after the capturing of your claim information. The letter will have a unique reference number proving that you have successfully logged a claim.

sára került sor (National Land Summit). A kormány és az uralkodó párt azonban e kerekasztalnál nem csupán a fehér farmerek részéről ütközött ellenállásba, de a civil szervezetek is erős kritikával illették piacidegen beavatkozási törekvéseit (Hall, 2005: 621). A máig elhúzódó kárpótlási folyamat lassúságát a dél-afrikai hivatalos körök elsősorban a földet, s nem pénzbeli kárpótlást kérők alacsony számával magyarázzák. A vidékfejlesztésért és földreformért felelős miniszter, Gugile Nkwinti a dél-afrikai parlamentben 2013-ban elmondott beszédében az 1994 és 2013 közötti a kárpótlási folyamat és a földreform során a fehér farmerek tulajdonából feketék birtokába juttatott földek nagyságát már 7,5 millió hektárra becsülte. Önmagában ez látványos eredménynek mondható, ám ez még mindig csak a fehérek által 1994-ben birtokolt földek 7,5 százalékát teszi ki, ami a kitűzött célok fényében még mindig sovány eredménynek számít. A miniszter adatai szerint 1994 és 2013 között 4813 farm „váltott borszínt”, ez 4,123 millió hektár földet és 230 ezer új földtulajdonost jelentett (Twala, 2013: 48-49).

Az új Dél-Afrika történelmének első két évtizedében a még Nelson Mandela által meghatározott mérsékelt, tárgyalásokra és kompromisszumokra épülő irányvonal a földkérdésben is kifizetődött, az ország elkerülte a nagyobb kataklizmákat. Történt ez úgy, hogy már a kilencvenes években is voltak olyan hangok, amelyek radikálisabb irányba tolták volna a földpolitikát. Ezek a hangok időről-időre felerősödnek, nem véletlenül rendre az éppen soros választások közeledtével. 2015-ben az ANC egyes vezető politikusai a külföldiek földtulajdonlásának mentek neki, noha az ő birtokarányuk a teljes terület 4 százaléka alatt marad. Hasonlóan ekkor került napirendre a földbirtokok nagyságának korlátozása. E javaslat 12 ezer hektárban, s ezzel együtt két farmgazdaságban maximálná az egy ember tulajdonában lévő föld nagyságát. A populista felhangok felerősítették a negatív hatásokat a dél-afrikai mezőgazdaságban. Ezek az idő előrehaladtával egyre kézzelfoghatóbbak. A farmerek sok esetben elbizonytalanodtak, kivárára rendezkedtek be, földjeiket nem, vagy csak korlátozott mértékben művelték. Elsősorban az ország észak-keleti részében megszorodtak a fehér farmerek ellen politikailag is motivált támadások, e farmok tulajdonosai és munkásai ellen elkövetett gyilkosságok. Ennek következményeként Dél-Afrikában csökkent a megművelt területek nagysága akkor, amikor az afrikai kontinensen 150 millió hektárról 230 millió hektárra nőtt a mezőgazdasági hasznosítás. 2008-ig a dél-afrikai farmerek az ország élelmiszerszükségletének 92 százalékát termelték meg, s emellett jutott bőven exportra is. Ez az arány azóta csökkent, alapvetően annak a politikai bizonytalanságnak köszönhetően, ami a mezőgazdasági beruházásokat is visszafogja. Az újonnan birtokba került fekete farmerek pedig rendre az állami támogatás elégtelen voltára panaszkodnak (Twala, 2013: 49).

Pragmatizmus a gyakorlatban, kokettálás a radikalizmussal a szavak szintjén, ez jellemezte az elmúlt két évtizedet a földkérdésben Dél-Afrikában. Minden jel arra utal, hogy e kettős politika tartalékai kimerülőben vannak, az eddigi gyakorlatot nehéz lesz a továbbiakban is fenntartani. Innovatív, az ország egésze számára hasznos megoldásokra van szükség. ☀

Jegyzetek

- 1 A „fekete” kifejezés napjainkban egyre inkább minden nem fehér dél-afrikaira használatos, míg a múltban a feketék kizárólag az afrikaiakat jelentették, a félvéreket és ázsiaiakat szigorúan külön „faji csoportként” kezelték.
- 2 „Most land in South Africa was taken unfairly by white settlers, and they therefore have no right to the land today.”
- 3 „The land must be returned to blacks in South Africa, no matter what the consequences are for the current owners and for political stability in the country.”
- 4 A „bennszülött” földtörvény (Act No. 27 of 1913) a későbbiekben mint „bantu” földtörvény (Bantu Land Act), ill. mint „fekete” földtörvény (Black Land Act) szerepelt a hivatalos dél-afrikai dokumentumokban.
- 5 Natives Land Act, Act No 27 of 1913 <http://www.sahistory.org.za/archive/natives-land-act-act-no-27-1913>
- 6 Az 1959-es bantu önkormányzást elősegítő törvény (Promotion of Bantu Self-Government Act) alapján a következő bantusztánokat hozta létre az apartheid rendszer: Bophuthatswana, Ciskei, Gazankulu, KwaNdebele, KaNgwane, KwaZulu, Lebowa, Transkei, QuaQua és Venda.

- 7 Transkei 1976-ban, Ciskei pedig 1981-ban „nyilvánította függetlennek magát”. Ezt azonban a világ országai Pretoria trükkjének tartották, az ENSZ közgyűlése pl. határozatban szólított fel az álfüggetlenség elismerésének bojkottálására.
- 8 Commission on Restitution of Land Rights Annual Report 2007/2008. http://www.gov.za/sites/www.gov.za/files/commission%20on%20restitution%20of%20land%20rights%20annual%20report_complete.pdf
- 9 Commission on Restitution of Land Rights. Annual Report of the Commission on Restitution of Land Rights for the financial year 2012-13. <http://pmg-assets.s3-website-eu-west-1.amazonaws.com/130806annreport.pdf>

Felhasznált irodalom

- Atuahene, Bernadette (2011): Paying for the Past: Redressing the Legacy of Land Dispossession in South Africa. *Law & Society Review*, Vol. 45, No. 4. pp. 955-989.
- Daniels, Rudolph (1989): The Agrarian Land Question in South Africa in its Historical Context, 1652–1988. *The American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 48, No. 3. pp. 327-338.
- Delius, Peter – Schirmer, Stefan (2000): Soil Conservation in a Racially Ordered Society: South Africa 1930–1970. *Journal of Southern African Studies*, Vol. 26, No. 4, *Special Issue: African Environments: Past and Present*. pp. 719-742.
- Hall, Ruth (2004): Land Restitution in South Africa: Rights, Development, and the Restrained State. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*, Vol. 38, No. 3. pp. 654-671.
- Hall, Ruth (2005): The Shifting Terrain of Land Reform in South Africa: The National Land Summit July 2005. *Review of African Political Economy*, Vol. 32, No. 106, Africa from SAPs to PRSP: Plus Ça Change Plus C'est la Meme Chose. pp. 621-627.
- Jensen, Steffen – Zenker, Olaf (2015): Homelands as Frontiers: Apartheid's Loose Ends – An Introduction. *Journal of Southern African Studies*, Vol. 41, No. 5, pp. 937-952.
- Tibane, Elias – Honwane, Malphia (eds.) (2015): *South Africa Yearbook 2014/15*. Twenty-second edition. Pretoria. pp. 447.
- Chitja Twala (2013): The African National Congress (ANC) and the Impact of the Land Restoration Process in Democratic South Africa Since 1994: Socio-ecological Challenges to Poverty Alleviation? *Journal of Human Ecology*, Vol. 44. No.1. pp. 45-51.
- Youé, Christopher (2000): Black Squatters on White Farms: Segregation and Agrarian Change in Kenya, South Africa, and Rhodesia, 1902–1963. *The International History Review*, Vol. 24, No. 3. pp. 558-602.
- Wotshela, Luvuyo (2004): Territorial Manipulation in Apartheid South Africa: Resettlement, Tribal Politics and the Making of the Northern Ciskei, 1975–1990. *Journal of Southern African Studies*, Vol. 30, No. 2. pp. 317-337.

Internetes források

- <http://www.gov.za/DOCUMENTS/CONSTITUTION/CONSTITUTION-REPUBLIC-SOUTH-AFRICA-1996-1>
- http://www.saflii.org/za/legis/num_act/rolra1994301/
- http://www.historicalpapers.wits.ac.za/inventories/inv_pdfo/A1655/A1655-Da3b-01-jpeg.pdf
- <http://www.sahistory.org.za/topic/list-laws-land-dispossession-and-segregation>
- http://www.gov.za/sites/www.gov.za/files/commission%20on%20restitution%20of%20land%20rights%20annual%20report_complete.pdf

A szerzőről

habilitált egyetemi tanár,
Afrika-szakértő
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

About the Author

Habilitated professor,
Africa expert
Eötvös Loránd University
Faculty of Humanities

@

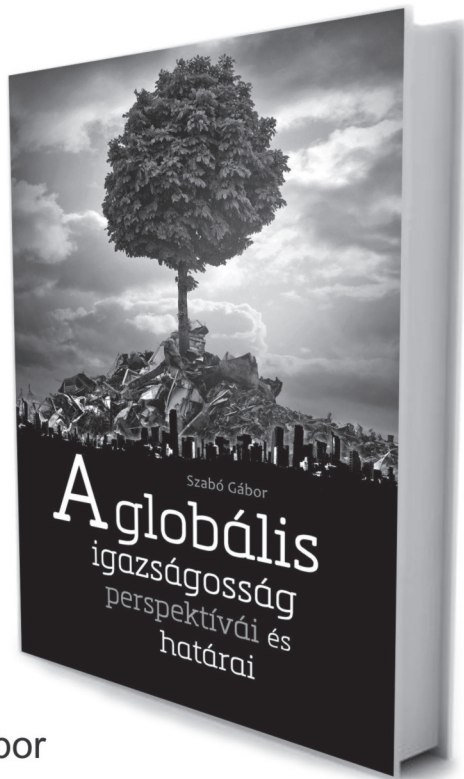
burgabor@gmail.com

English Abstract

I Had a Farm in (South) Africa

Historical Background and Magnitude of the Land Question in Contemporary South Africa

Politicians all around the world prefer to overrate the magnitude of agriculture for gaining political advantage. For historical reasons this is not so the case in South Africa where land ownership remains a deeply emotional issue. Since the beginning of European colonization, first Dutch, later British, land was expropriated from native peoples. This policy became a cornerstone of colonial rule. The striking discrepancy in land allocation between white settlers and Africans was sealed by a land act passed in 1913. That act prohibited Africans to buy land outside native reserves that made up only less than 13 per cent of the country. From 1913 to 1994 the non-white South Africans were not able to find an acceptable-to-all solution over the land issues. Reclaiming the lost land became an important cry for liberation movements. The African National Congress (ANC) and other liberation movements promised black Africans that once they seize power, radical land reform would be the first item on their political agenda. After the collapse of apartheid in 1994 the ANC introduced such a programme: land redistribution, land restitution and tenure reform. Yet, these have failed to resolve the land question. This ended up causing a stalemate. The willing-buyer, willing-seller policy proved to be problematic. Land restitution has been very slow and the tenure reform is also facing legal, constitutional and cultural challenges. The land reform incites innovative approaches and broader debates within the South African society.

Szabó Gábor

A globális igazságosság perspektívái és határai

Tartozunk-e bármilyen mértékű felelősséggel egymásért a családjainkon, szeretteinken, barátainkon, honfitársainkon túl? Globális szinten mindazokért, akik a bolygónkon laknak, vagy lakni fognak? Az 1970-es évektől kezdve fokozatosan vált a politikai, etikai gondolkodás megkerülhetetlen problémájává a globális igazságosság kérdése. Napjainkban szinte minden, a nemzetközi kapcsolatokról szóló állásfoglalás és fajsúlyos döntés visszavezethető erre az alapkérdésre. Jelenleg az emberiség közel egyötöde él napi két dollárnál kevesebb jövedelemből, miközben a világ leggazdagabb 85 emberének akkora a vagyona, mint a legszegényebb 3,5 milliárd embernek (nagyjából a ma élők fele).

A környezeti terhek és kockázatok, a fejlődés és migráció dilemmái, a kulturális konfliktusok rendkívül komplex, a károk enyhítését sürgető feladatként jelentenek kihívást minden gondolkodó, döntéshozó és véleményformáló kortársunk számára. Vajon mennyire alkalmasak ezeknek a kihívásoknak a hatékony kezelésre a meglévő nemzetközi intézmények jelenlegi formájukban? Van-e esély a fejlődéshez való jog nemzetközi egyezménybe foglalására, és lehet-e ez érvényesíthető jog? A könyv mottója Amartya Sen Nobel-díjas közgazdásztól származik: „nem mindig tudjuk azt, hogy mi volna igazságos, de azt tudjuk, hogy mi az, ami nyilvánvalóan igazságtalan.”

**Keresse a kötetet az Alexandra és Lira Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon,
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.**

www.publikon.hu

Kazimierz Nowak:

Kerékpárral és gyalog a fekete földrészen át

Levelek az 1931–1936-os afrikai útról

Kazimierz Nowak a szerzője ennek a történetnek, amely mesék módjára tár fel előttünk egy térben és időben egyaránt távoli, csodás vidéket – Afrikát a 20. század harmincas éveiben.

A Kerékpárral és gyalog a fekete földrészen keresztül című könyv jelentős népszerűségnek örvend Lengyelországban, jelenleg a nyolcadik kiadása kapható a boltokban. Igazi könyvcsemege – egy-egy utazás alkalmával remek kikapcsolódást kínál az érdeklődőknek!

A Publikon Kiadó – a Lengyel Könyvintézet fordításokat ösztönző támogatásával, együttműködve a jogtulajdonos Sorus Kiadóval – magyarra fordította a művet és a magyar olvasóközönség számára is elérhetővé teszi e korszakos naplót, melynek fotói önmagukban páratlan kulturális értéket képviselnek.

Keresse a kötetet az Alexandra és Lira Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.

www.publikon.hu